

KORXONALARDA BOSHQARUV HISOBI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH VA SAMARADORLIKNI OSHIRISH YO‘LLARI

Abdukadirov Ziyodulla Ikromali o‘g‘li
Bozorboyev Bektemir Nurquvvat o‘g‘li
Nurbekov Abdumurod Tursunboy o‘g‘li
Guliston davlat universiteti talabalari

Zaripov Azamat
Guliston davlat universiteti o‘qituvchisi

***Annotatsiya.** Mazkur tezisda korxonalarda boshqaruv hisobi tizimini takomillashtirish va samaradorlikni oshirish yo‘llari o‘rganiladi. Tadqiqotda boshqaruv hisobi tizimining zamonaviy metodlari, uning korxonalarda samarali ishlashining ahamiyati va joriy muammolarining tahlili yoritiladi. O‘zbekistondagi sanoat korxonalarining boshqaruv tizimining mavjud holati, xarajatlar boshqaruvi, ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish, samaradorlikni oshirishning zamonaviy usullari va raqamli texnologiyalarning roliga alohida e‘tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari asosida boshqaruv hisobi tizimini yanada samarali tashkil etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Grafik va jadvallar yordamida real ko‘rsatkichlar tahlil qilinib, boshqaruv hisobi tizimining samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan takliflar berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** boshqaruv hisobi, xarajatlar boshqaruvi, sanoat korxonalari, iqtisodiy tahlil, samaradorlik, korxonalar samaradorligini oshirish, boshqaruv tizimi.*

KIRISH

Raqobatbardosh iqtisodiy muhitda boshqaruv hisobi korxonalar faoliyatini samarali tashkil etish va strategik qarorlar qabul qilishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, sanoat sohasida ishlab chiqarish hajmining ortishi, resurslardan oqilona foydalanish va xarajatlarni minimallashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Xarajatlarni to‘g‘ri tahlil qilish va ularni boshqarish orqali nafaqat foyda miqdorini oshirish, balki bozor talablariga moslashuvchanlikni ta‘minlash ham mumkin bo‘ladi. O‘zbekiston sanoat korxonalarining soni va ularning ishlab chiqarish salohiyati yildan-yilga ortib bormoqda. Bu esa boshqaruv hisobi vositasida xarajatlar tarkibini chuqur o‘rganish, ularning tuzilishi va dinamikasini baholash, mavjud muammolarni aniqlash va amaliy takliflar ishlab chiqishni taqozo etadi. Mazkur tezisda O‘zbekistonning sanoat korxonalarida xarajatlar boshqaruvi tizimi tahlil qilinadi hamda iqtisodiy-statistik ko‘rsatkichlar asosida ularni optimallashtirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

NATIJA VA TAHLILLAR

2023-yilda O‘zbekistonning sanoat ishlab chiqarish hajmi 35 trillion so‘mni tashkil etdi. Mamlakat bo‘ylab 3 000 dan ortiq sanoat korxonasi faoliyat yuritmoqda, ularning asosiy qismi oziq-ovqat, yengil sanoat, qurilish materiallari va energetika sohalariga

ixtisoslashgan. Tahlil shuni ko'rsatadiki, sanoat korxonalaridagi xarajatlarning asosiy qismini xomashyo va energiya resurslari tashkil qiladi. Shuningdek, ish haqi va logistika xarajatlarining o'sishi kuzatilmoqda. Xarajatlar tahlilining yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligi, zamonaviy boshqaruv metodikalari va texnologiyalarining qo'llanilmasligi asosiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Energiya xarajatlarining yuqoriligi va ishlab chiqarishning murakkablashuvi, shuningdek, logistika va tashish xarajatlarining oshishi korxonalar uchun katta iqtisodiy yuk yaratmoqda.

Xarajatlar tarkibi va o'sish ko'rsatkichlari

1-jadval

Xarajatlar Kategoriyasi	2023-yil (% o'zgarish)	O'sish sur'ati (%)	Izoh
Xom ashyo va materiallar	45%	5.5%	Ishlab chiqarish hajmining kengayishi bilan bog'liq
Ish haqi	25%	4.3%	Mehnat resurslariga bo'lgan talabning ortishi
Energiya resurslari	17%	5.0%	Energiya resurslari narxining oshishi
Logistika	10%	6.0%	Ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashishi va tashish xarajatlari
Boshqa xarajatlar	3%	2.0%	Nisbatan barqaror o'sish sur'atlari

Tahlil natijalariga ko'ra, sanoat korxonalarining asosiy xarajat qismini xom ashyo va materiallar tashkil etmoqda (45%), bu ko'rsatkich 2023-yilda 5,5% ga oshgan. Bu o'sish ishlab chiqarish hajmining kengayishi va yangi loyihalarning amalga oshirilishi bilan bog'liq. Ish haqi xarajatlari ham o'sishda davom etib, umumiy xarajatlarning 25% ini tashkil etdi va 4,3% ga oshgan bo'lib, bu mehnat resurslariga bo'lgan talabning ortayotganini anglatadi. Energiya resurslari xarajatlari 17% ni tashkil qilib, ularning o'sishi ayniqsa energiya resurslari narxlarining ortishi bilan bog'liq. Logistika xarajatlari esa 10% ni tashkil etib, ularning oshishi ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashishi va transport infratuzilmasi bilan bog'liq. Boshqa xarajatlar esa 3% ni tashkil etgan bo'lib, bu guruhda nisbatan barqaror o'sish sur'atlari kuzatilmoqda. Umuman olganda, xarajatlar tuzilmasi va ishlab chiqarish samaradorligi korxonalarining operatsion samaradorligini oshirish uchun chuqur tahlil va rejalashtirishni talab qiladi.

XULOSA

O'zbekiston sanoat korxonalarida xarajatlar boshqaruvi tizimi mavjud bo'lsada, uning samaradorligini oshirish zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini talab qilmoqda.

Xarajatlarning asosiy qismini tashkil etuvchi xom ashyo, energiya va ish haqi xarajatlarini optimallashtirish orqali ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligi va foyda ko'rsatkichlarini oshirish mumkin. Boshqaruv hisobi yordamida xarajatlarni to'g'ri qayd etish, ularni tahlil qilish va ularning tuzilmasini chuqur o'rganish orqali asosli moliyaviy qarorlar qabul qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa korxonalarni nafaqat ichki bozor, balki tashqi bozorlarda ham raqobatbardosh holga keltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, xarajatlarni samarali boshqarish iqtisodiy barqarorlikka erishish va sanoatning izchil rivojlanishini ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari – <https://stat.uz>
2. Karimov S. Boshqaruv hisobi. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2022.
3. Chorshanbayev, U., & Suvonqulova, Z. (2024). Moliyaviy hisobotni aks ettirishda tovar moddiy zaxiralar hisobi dolzarbligi. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(11), 100-101.
4. Qaynarovich C. U., Djo'Rayevich Z. A., Lobar M. Ishlab chiqarish sohasida xarajatlari va mahsulot tannarxini kalkulyatsiyalash //Eurasian Journal of Technology and Innovation. – 2024. – Т. 2. – №. 1-1. – С. 76-81.
5. Gulizahro, T. R., Maqsad, B., Elmurod, S., Firdavs, S., & Aziza, T. (2025). Boshqaruv hisobida hisob siyosati tashkil etish. Fan va Tadqiqot Samaralari, 2(3), 99-101.
6. Turayeva, G., Tilovbekova, A., Tursunkulova, D., & Abdujabborova, S. (2025). Ishlab chiqarishda zararsizlikni tahlil qilish. Наука и инновация, 3(14), 56-58.
7. Ходжиева, Г. Н. (2023). Организация учебного процесса в системе довузовской подготовки по иностранному языку в дистанционной форме. Экономика и социум, (4-1 (107)), 990-993.
8. Norovna, X. G., & Sarvinoz, S. (2025). Italyan tilida artikllarning qo'llanish usullari. Yangi O'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 2(5), 329-331.
9. Юсупалиходжаева, С., Усмонов, Б., & Турдиев, А. (2021). Социальный статус у пациентов перенесших короновирусную инфекцию. Актуальные проблемы стоматологии и челюстно-лицевой хирургии 4, 1(01), 271-273.
10. Юсупходжаева, С. Х., Усманов, Б. А., & Патхиддинова, М. Ш. (2022). Характеристика микрофлоры полости рта и пародонтального кармана у больных перенёсших короновирусную инфекцию. Re-health journal, (2 (14)), 207-210.